

Helene Egnell

Religionsdialog är som att odla valnötter

Religionsdialog handlar inte främst om integrationsarbete, den teologiska dialogen behöver få större plats, frågan om representativitet är obsolet, religionsdialogen hör till kyrkans kärnverksamhet och vi behöver fler valnötsodlare. Helene Egnell delar några tankespån från ett jubileumsår.

Förra året firade Centrum för religionsdialog i Stockholms stift sitt tioårsjubileum. Jubileer stämmer lätt till eftertanke. Här är några tankespån från det jag grunat på under jubileumsåret, några insikter som vunnits under dessa nu elva år.

Religionsdialog handlar inte om integration

När vi startade Centrum för religionsdialog var en viktig fråga var centret skulle vara beläget: i "den mångkulturella förorten" eller centralt i innerstan. Att vi fastande för innerstan var bara delvis av praktiska skäl: det skulle vara lätt att ta sig dit från alla håll i stiftet. Men viktigare var ändå att tydliggöra att religionsdialog inte är ett integrationsprojekt. Inte alla muslimer, hinduer, buddhister, sikh eller judar är invandrare bosatta i miljonprogramsområden.

Genom att placera centret i innerstan signalerade vi också det som ärkebiskop Antje Jackelén brukar framhålla: religionsdialogen är inte ett särintresse utan hör till kyrkans kärnverksamhet. Det berör centrala frågor och bör därför placeras i centrum. Vi har dock långt att gå innan denna syn är allmänt omfattad – mer om det senare.

Naturligtvis kan religionsdialog ge ett viktigt bidrag till integrationen. Alltför länge gjorde den svenska beröringsskräcken inför religion att den aspekten av människors liv ignoreras i såväl forskning om som projekt för integration. Där skedde det ett skifte just för omkring tio år sedan – ibland i så hög grad att en del pådyvlades en identitet som de inte riktigt kändes vid: från att ha varit turk/

somalier/irakier blev man plötsligt "muslim". Mest var det nog ändå på gott att samhället erkände "homo religiosus". Och självklart är grannskapet där människor av olika tro lever sida vid sida en viktig arena för religionsdialogen, självklart är en av de viktiga uppgifterna för kyrkan att med nyfikenhet och förväntan närma sig sina grannar från andra trossamfund. Förväntan på att tillsammans med dem kunna verka för ett gott samhälle: att tillsammans utgöra ett vittnesbörd mot islamofobi, antisemitism, polarisering och fördomar. Nyfikenhet på vilka nya insikter om trons innersida som kan väckas när vi lär känna varandras trostraditioner.

Vi behöver dialog om teologi

Ibland säger människor lite ursäktande, eller defensivt: "ja, vi har inte dialog precis, vi samarbetar mest om praktiska saker". Under den repliken ligger dels en föreställning om att religionsdialog är "gubbar med skägg" som talar om abstrakta och svårbegripliga saker, och möjligen en värdering av att det inte är så viktigt.

Jag är den första att hävda att religionsdialog måste ta sin utgångspunkt i det levda livet och de frågor det ställer till religionen. Det är ur detta samarbete för ett gott samhälle och ett gott liv som dialogen måste födas. Men jag menar att den teologiska reflektionen också är nödvändig, och att den är en bristvara i Sverige idag, såväl den intrareligiösa (där vi var för sig funderar över vår egen traditions respons på religiös mångfald) som den interreligiösa (där vi delar våra tankar med varandra och lär oss mer om varandra).

Internationellt har det funnits en

känsla av att "skäggens dialog" (som vi vanvördigt brukar säga) har kommit till vägs ände. Man har talat artigt med varandra men inte riktigt förmått komma bortom den ömsesidiga högaktningen (som i sig är ett stort steg framåt jämfört med hur interreligiösa relationer sett ut i historien, väl att märka). Men i Sverige har vi inte ens riktigt nått till detta stadium, och jag undrar vad det beror på.

I våra nordiska grannländer har dialogen på "hög nivå" pågått under många år. I Norge mellan Mellomkirkelig råd (Norska kyrkans "ekumenikenhet") och Islamsk råd, där två viktiga dokument om rätt till konversion och om våld i nära relationer utformats. I Danmark såväl som Finland har samtalsdagar kring olika ämnen mellan kristna och muslimska (i Finland även judiska) företrädare hållits och dokumenterats. Men någon riktig motsvarighet har vi inte haft i Sverige. Kanske har vi generellt en inställning – som jag alltså bejaktar – att praktiken föregår teorin och att det viktiga är det som händer på gräsrotsnivån. Men jag ställer mig också frågan om detta återspeglar ett generellt ointresse för djupare teologisk reflektion i vår kyrka?

Vi har trots allt två dokument att utgå ifrån, som inte blivit så använda som en kunnat önska. Syftet med såväl dokumentet om relationen till judendomen från 2001, *Guds vägar*, och den religionsteologiska skriften *Sann mot sig själv, öppen mot andra* från 2011 var att inspirera till samtal om religionsteologiska frågor – men detta syfte har förverkligats i mycket liten utsträckning. Viljan från Kyrkokansliets sida att lansera dem har väl helt enkelt inte varit lika stark som att ge

nomföra miljöcertifiering och barnkonsekvensanalys. Kanske är det inte så konstigt – religionsteologi låter sig inte lika lätt nedbrytas i mätbara mål och metoder för genomförande.

Dock är jag optimistisk. Jag tror förutsättningarna nu finns för en fördjupad interreligiös dialog. De interreligiösa utbildningar för unga som genomförts av Fryshuset/tillsammans för Sverige och Sigtunastiftelsen har gett oss en generation unga som inte är rädda att tala om sin tro. Vi har ett växande antal muslimska ledare som är uppväxta i Sverige, har teologisk utbildning från både västerländska och arabiska lärosäten och därmed större möjlighet att delta i dialogen än ”första generationens imamer”. Samtalsmetoden Scriptural Reasoning är på väg att etableras i Sverige. Centrum för religionsdialog har i samarbete med Ibn Rush och Myndigheten SST genomfört två omgångar av Scriptural Reasoning för kvinnor. Kanske blir det snart också en blandad grupp, kanske också en grupp för deltagare med högre teologisk utbildning – vilket ju var den kontext där metoden ursprungligen växte fram.

Vem är representativ?

Det finns mycket åsikter om vem en ska föra dialog med. En vanlig sådan åsikt är att muslimska ledare inte är representativa för muslimer i Sverige. Detta sägs ofta som ett sätt att skyla över negativa åsikter om islam. ”Det är inget fel på muslimer, förresten är de flesta muslimer i Sverige sekulära, och därför är inte imamerna och ledarna i moskéerna representativa”.

Detta med att religiösa ledare inte är representativa för sin ”flock” gäller väl i princip generellt. Födelsetalen i Italien vittnar t ex om att påvens syn på reproduktiva rättigheter inte är representativa för italienska katoliker. Det ligger i sakens natur att de religiösa specialisterna i stort är mer observanta och mer ortodoxa i sina trosuppfattningar än gemene medlem. Det ligger också i sakens natur att sekulära personer med rötter i en viss religion sällan organiserar sig under religiös flagg.

En tydlig förskjutning i synen på muslimer har skett under det senaste decenniet. För tio år sedan sågs det som något gott att muslimer organiserade sig efter svensk folkrörelsemodell, startade studieförbund och engagerade sig i politiken. Politiker kom gärna till iftarmåltider under Ramadan för att visa sitt intresse för en potentiell väljargrupp och potentiella partikamrater, och det ordnades också iftarmåltider i riksdagen som många gärna deltog i. Sedan hände något. Utrymmet tillåter inte att jag går in på de turer som ledde fram till detta men jag konstaterar att plötsligt tolkades muslimers engagemang i partipolitiken som ”infiltration”, och det blev ett axiom att alla muslimska organisationer var täckmantlar för Muslimska Brödraskapet, som i stort sett framställdes som en terroristorganisation och inget annat.¹ Vi som samarbetar med dessa personer och

”Svenska kyrkan har gått i fällan”

organisationer är således i bästa fall ”naiva”. Senaste exemplet på detta var Sameh Egyptssons debattartikel ”Svenska kyrkan har gått i fällan” i Kyrkans Tidning härförleden.

Allt detta har lett till att många församlingar känner sig osäkra och inte vågar gå in i dialog och samarbete med muslimer. Man är rädd för intern kritik, för att bli uthängd i lokaltidningen eller på sociala media, för att bli utsatta för attacker från högerextrema grupper. Och inte minst: man vet inte hur man ska bemöta de nyanlända kristna som flytt från IS terror och som ser deras tolkning av islam som religionens sanna ansikte. Men om vi inte vill ha ett polariserat samhälle där världens konflikter flyttar in på våra torg så måste vi våga dialogen.

Och den dialogen kan inte föras med en tänkt ”idealmuslim” som är religiös på samma sätt som en genomsnittlig medlem av Svenska kyrkan. Vi samtalar och samarbetar med de faktiskt existerande muslimerna:

de som finns i de olika organisationerna, de som inte är organiserade, de som handhälsar på medlemmar av det andra könet och de som hälsar med handen på hjärtat, kvinnor som täcker huvudet och de som inte gör det, de mycket traditionella och de mer fritänkande, shia, sunni, sufi, ahmadiyya, feminister, hbtq-aktivister, Gülenanhängare och medlemmar av de statliga turkiska moskéerna, och förmodligen en och annan med kopplingar till Muslimska Brödraskapet. Kanske kan och vill inte alla dessa samtala och samarbeta med varandra, men vi väljer att ha samröre med detta sammantaget ganska representativa urval av muslimer. Och vi gör det med utgångspunkten att vi litar på att de menar vad de säger, och med förhoppningen att de litar på oss tillbaka. Vi gör det medvetna om risken att någon gång befinna sig i samma rum som någon vars åsikter

och handlingar vi tar avstånd från. Men sist och slutligen tänker vi att det alltid är bättre att samtala än att inte samtala.

Religionsdialog hör till kyrkans kärnverksamhet

I skrivande stund har jag just kommit från hearingen med biskopskandidaterna till Stockholms stift. Jag väntade förgäves på en fråga på temat ”hur tänker du kring Svenska kyrkans roll i ett mångreligiöst samhälle” – i min värld en självklar fråga i nådens år 2019. Men det är uppenbart att ärkebiskopens insikt att religionsdialog hör till kyrkans kärnverksamhet inte nått alla.

Den gör det för det första av teologiska skäl. En före detta statskyrka som söker sin identitet som trossamfund behöver andra trossamfund att spegla sig i. I dialogen tvingas vi bli tydliga, genom att ställas inför oväntade frågor, genom att få oväntade svar på våra frågor kan vi upptäcka vår egenart. Vi upptäcker det som är

gemensamt och det som skiljer, och vi kan också få syn på vad som är vår egen speciella vinkling på det gemensamma. Religionsmötet tvingar oss också brottas med de centrala teologiska frågorna om frälsningen och om sanningsanspråken.

Evangeliebokens ibland olyckliga kombination av texter och teman som förstärker den antijudiska tendensen. Med predikobloggen *Tala väl* vill Centrum för religionsdialog hjälpa predikanter att navigera förbi dessa antijudiska grynnor.² Men

den religiöst/etniskt Andre.

På diakonins område skulle vi kunna ha samma devis för det interreligiösa arbetet som för ekumeniken: det vi kan göra tillsammans ska vi inte göra var för sig. Paradexemplet är förstås "Goda Grannar" som började på Söder i Stockholm med Katarina församling och Stora moskén, och som nu sprider sig till flera platser. Naturligtvis finns inte samarbetspartners från andra trostraditioner på alla ställen, men där det finns borde vi sträva efter samarbete.

"Sjunga vår sång till Jesus utan att tala illa om de andra"

För det andra kommer vi i praktiken att ställas inför alltför situationer inom ramen för den grundläggande uppgiften där vi behöver relatera till människor av annan tro. Som den missionsvetare jag är menar jag att den grundläggande uppgiften är "mission" – kyrkan är sänd av Gud till världen, och vår uppgift är att sammanfattas under de tre rubrikerna gudstjänst, undervisning och diakoni.

I **gudstjänsten** ställer det mångreligiösa samhället oss inför två utmaningar. Den ena är de kyrkliga handlingarna, där vi allt oftare kommer att möta människor som kommer från olika traditioner. En ny version av biskopsbrevet om kyrkliga handlingar i mångreligiös kontext är på väg, så jag ska inte orda mer om det här, mer än att konstatera att de kommer att ställa höga krav på lyhördhet och kreativitet och tvinga oss till pastoralteologisk reflektion av ett nytt slag.

Den andra utmaningen vad gäller gudstjänst är att med Krister Stendahls ord "sjunga vår sång till Jesus utan att tala illa om de andra". Behöver vi svartmåla andras tro för att tron på Jesus Kristus ska skina klarare? Det handlar framför allt om hur vi handskas med de antijudiska stråken i predikotexterna och

samtalen om ersättningsteologi och triumfalistisk förkunnelse i stort behöver föras brett i prästkollegier och arbetslag.

Samma stendahliska sentens gäller väl i undervisningen. Hur undervisar vi dopkandidater och konfirmander i kristen tro så att vi inspirerar dem att sjunga sin sång till Jesus samtidigt som de respekterar andra trosbekännare och kan se något gott i andras tro? Inte minst gäller det **undervisningen** av konvertiter bland de nyanlända. Att få en nyomvänd att se att något gott kan finnas i en tradition som hen har negativa erfarenheter av är ingen lätt uppgift. Men det minsta vi kan göra är att inte underblåsa konvertitens negativa attityd till islam (som det oftast handlar om).

När det gäller **diakoni** kunde vi begrunda att liknelsen om den barmhärtige samariern utmanar vår invanda blick på två sätt. Först naturligtvis det vi i princip vet: att det är "Den Andre" som hålls fram som föredömet. Men också att vi inbjuds att inta den mottagande positionen. Vem är min nästa? Vi tänker lätt: "den jag ska hjälpa" – men det är inte så frågan ställs, utan "vem var den överfallne mannens nästa?". Min nästa är den jag ska förvänta mig hjälp från, och enligt liknelsen är det

Ting tar tid

En sista insikt vill jag dela med mig av. Dialog handlar om att bygga relationer, och det är ett långsiktigt arbete – det tar tid. Jag kan ärligt säga att det är först efter tio år som de kontakter vi tagit under åren börjar ge frukt. Engelska kollegan Bonnie Evans-Hills liknade dialogen vid att odla valnötter. Till skillnad från pumpor som växer fort, blir stora och måste konsumeras snabbt, växer valnötsträdet långsamt, nötterna är små – men de är näringsrika och håller länge. Jag önskar att vi vore många som har det tålamod som krävs för att bli valnöttsodlare i vår kyrka!

HELENE EGNELL

Noter

1) Den som vill läsa en vederhäftig genomgång av Muslimska Brödraskapets historia och närvaro i Sverige rekommenderas FOI:s rapport *Muslimska Brödraskapet. En kunskapsöversikt* av Rickard Lagervall

2) <https://blogg.svenskkyrkan.se/crd/tala-val-predikokommentarer/>

www.svenskkyrkotidning.se